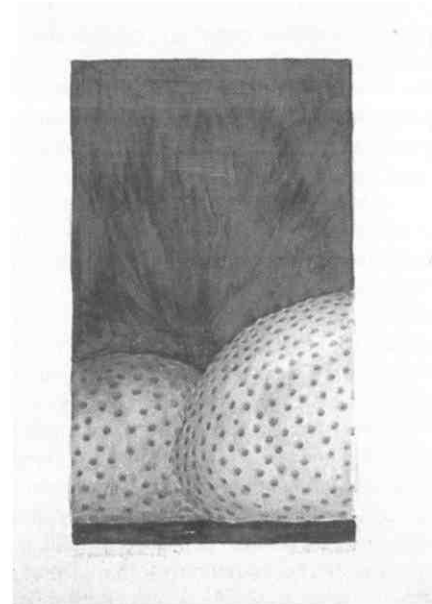

Thomas Huber Prapovijest slika

»Kada bi slika bila kao voda«, nezaobilazna je pomisao pod koju se podvode sve slike. A tko i ne bi imao pomisli o vodama, o slikama koje one u sebi sabiru i iz kojih bi se mogla stvoriti jedinstvena praslika! Površina vode kao mjesto ujednačenja, mjesto gdje jedni uvjeti počinju, a drugi prestaju postojati. Granica između vode i zraka, razina dodira dvaju carstava. Ondje vidim slike. Jer one su jedno Između, na njima se dodiruju dva medija. Upravo onako kako se dogodilo između vode i zraka u jezerima i morima, velikim i dalekim, kao dugo Vrijeme koje je prošlo otkako su prva bića iz vode, probijajući tu granicu, izlazila na kopno. Površina vode velika je slika onog mjesta prastare Pretvorbe. Na početku, prekrivala je voda čitavu Zemlju, pramore je sezalo preko čitave zemaljske kugle. I tako je to bila jedna jedinstvena golema i neizmjerljivo duboka slika. Bilo je mračno nad morem, i hladno. Voda je bila zamrznuta – led. Izlazeći, Sunce je isijavalo toplinu u taj ledeni mrak, otapalo je led i pretvaralo ga u vodu.

Zamrznute u ledu, u čvrstom agregatnom stanju, slike se ne mogu vidjeti. Tek kada ih dotakne svjetlo, kada se zagriju, one se pomaljavu oku. Tek iz čvrstog agregatnog stanja, usporedivog s tamnim ledom, prevedene u tekuće stanje – tek tada se slike mogu vidjeti. Slike su tekuće. Stoga je i Vidljivost tekuće stanje. Oko podneva Sunce se uspinje i u svom zenitu razvija svu svoju toplotnu snagu. Voda se na toj pripeci zagrijava toliko da se razrješava veze s površinom, rasplinjuje se i kao para se penje uvis. Ondje gore, na nebu, opet se skuplja u oblake, u promjenljiva oblića. Oblaci na nebu latentne su slike, riznice slika, neislikano mnoštvo slika. U noći, kada zahladi, voda, koja se bila uspe- la do neba, spušta se kao rosa opet na zemlju, spuštaju se opet slike s

neba kao rosa. U čast tom živopisu mora, tom kolanju slika, ovdje su postavljena četiri akvarija. Oni pokazuju isječke iz dubina vode, i to tako kao da je to dubina i njihova vremena. Akvariji su isječki, male slike silno Velikog – Mora.

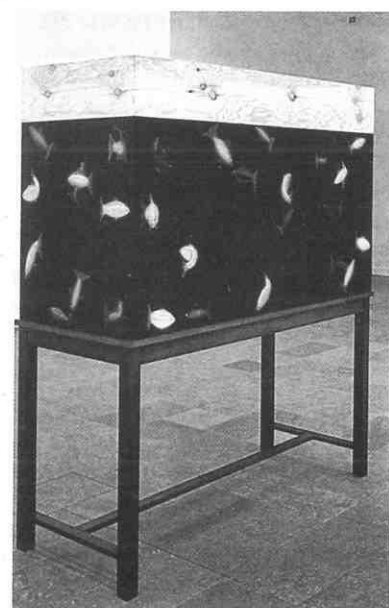
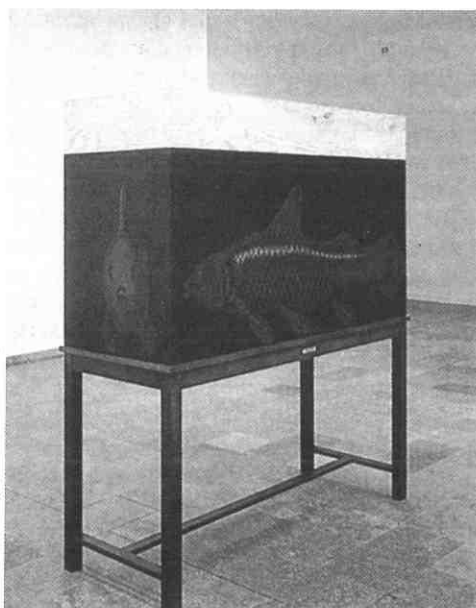
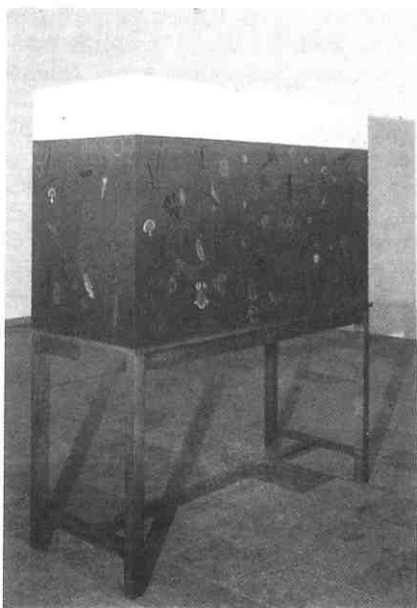
U prvom akvariju vidimo praživotinje, protozoe. U pramoru nastala su, uz sunčano isijavanje, ta prva jednostanična bića, klice diferenciranih svijetova. Ponekad razmišljam – zadržavajući sliku u njezinim po- čecima – da su to bila bića slična kao ova ovdje prikazana, ta mala jed- nostanična bića koja sada, kao onda u vodi, lebde u mojim mislima. Vjesnici puni slutnje oblika.

U drugom akvariju vidimo spužve, bića između jednostaničnih i više- staničnih formi života. Stavimo li ih na kopno, spužve se ponašaju kao posude za vodu, one su spremišta slika. Kao što one u sebi zadržavaju vodu, i mi nosimo naše slike pred onim unutarnjim okom u nama, uokolo.

U trećem akvariju naslikao sam *Latimeria chalumnae*. Ona je potomak protoptera. Ova vrsta Latimerie stara je 70 milijuna godina, i što zapa- njuje, nju je i danas moguće loviti u vodama Australije. Ona je dakle živi fosil. Ona je inkarnacija iskoraka živih bića iz vode na kopno. Latimeria je otjelovljenje onog momenta u kojem je jedno živo biće za sebe osvojio novi životni prostor. Njezine su peraje stvorene tako da se ona na kopnu može pokretati kao i u vodi. Disanje na škrge i na pluća dopušta toj ribi da prelazi iz jedne stvarnosti u drugu. Evolucija se u jednom odlučnom momentu ovjekovječila u Latimeriji. Stoga se dome- sticiranje može tumačiti kao stvaranje novoga životnog prostora.

U četvrtom su akvariju zlatne ribice, artificijelna forma života, uzgoje- na za ukras, držana za ugodu očima. Estetsko stanje, gotovo još samo sjaj, crveno-narančasto blistavilo u kontrastu s močvarno-zelenom vodom u kojoj te životinje besciljno trepere. Smisao njihova postojanja očituje se u lijepom trenutku što nam ga nude. Odijeljene od svoga prvotnog životnog prostora, izolirane u akvarij, ribe su se pretvorile u živu sliku, u puki ukras.

Zaključno se o ta četiri akvarija može dakle reći da oni iznose na vidje-

lo korake evolucije, splet pretvorbi, korake k preoblikovanju života koje se, gledano iz današnje perspektive, može tumačiti kao neprestano osvajanje novih životnih prostora. U potonjem bih želio izraziti kako se evolucija – a to znači osobito kao otkrivanje novih životnih prostora – nastavlja u povijesti slike. Ta povijest obuhvaća zasad jedno kraće razdoblje, pa ipak nastanak fenomena slike već jest bitan aspekt razvoja, a promatranje slike priprema je, kako bih to želio pokazati, za odlučan korak naprijed koji je mene potaknuo da susret sa slikama u povijesti promatram kao šansu u evoluciji. Međutim, tome treba pridodati jednu stranicu povijesnog razvoja, kako se to lijepo vidi u akvarijima: na početku su se ta živa bića, koja su pošla na kopno, pokretala četvonoške. Oči su upravljene k tlu. Specifično prilagođen nos njušio je samo ono što mu je bilo u neposrednoj blizini. Oči vide vrlo malo, i to u vrlo reduciranom spektru boja. Moment u kojem se ta bića podižu na zadnje noge, u kojem se uspravljaju, omogućio im je da širom otvore oči. Uspravan hod jest rođenje slike.

Sada nam se svijet ukazuje u svoj svojoj širini i pristupačnosti. Uspravan hod promijenio je oko, on je pretpostavka razaznavanja slika.

Uspravno stojimo pred slikama. One su uspravne kao i mi tako da ne bismo stali na njih. Uspravili smo se na pragu novoga životnog prostora koji nam slike otkrivaju u svom, slikovnom prostoru. Spoznamo li u evoluciji povijest otvaranja novih životnih prostora, stojeći pred slikama kao pred očitovanjima novoga životnog prostora mi stojimo pred jednom evolucionarnom zadaćom.

U tom povijesnom momentu veoma smo slični Latimeriji chalumnae, tom protopteru. Latimerija je slika pred nama. Kao i ona, i mi lutamo između dva svijeta amo-tamo. Riba je živjela u vodi, ali i na kopnu. Prekoračila je granicu između dvaju medija sasvim različitih svojstava i životnih uvjeta. Prešla je granicu između vode i zraka. Tako smo i mi vezani uz zemlju, a ipak smo i lutajući duh, imaginativno oko koje za se oslikava nove svjetove što ne podliježu nikakvoj sili teži. Upleteni smo u stvarnost, ali ipak zamišljamo slike koje su oslobođene svih granica. Mi smo *ovdje*, ali smo već i *ondje*. Zapretni smo u konačnost materije,

ali smo stvoreni i prema vječitoj slici Božjoj. U nama su se, ovako zatvorenima u smrtno tijelo, pritajile slike besmrtnih ljepote. A ponekad to unutarnje svjetlo istupa iz nas i prilazi nam u susret kao slika. Promatramo li takvu sliku, susrećemo zagonetku. To će biti očito u sagledanoj daljini slike, čudesnoj jer je to tek ona uočljiva dubina slikanog prostora. Gledajući ih, čovjek misli da stupa u slike, ali on ostaje ondje gdje je i počeo: na njihovoj površini. Čovjek se nalazi u slici, ali se usprkos tome nalazi pred njezinom vanjštinom. Čovjek se predaje daljini, ali je ona uvjerljiva samo ondje gdje se i pojavljuje, na sasvim blizoj površini. Promatrač slike raspet je između dvaju polova, između onog mjesta na koje upućuje dubina slike i onog mjesta gdje je ona naslikana. Vanjsko i unutrašnje. Zakriljujuće i u njemu skriveno, a između boravimo mi kao promatrači slike. Možda nam je taj doživljaj zbog toga toliko blizak što smo i sami vanjska pojava i unutarnje značenje, te je to vlastita naša dubina među svjetovima, koja nam se tako zagonetno očituje u slikama.

Ta dubina prostora smisla slike, koju u sebi samima prepoznajemo, najavljuje budući životni prostor. Prostor slike bit će naše novo stanište. Slike nam nude svoja nenaseljena prostranstva kao rješenja za velik porast broja stanovnika na zemlji – jer ni Mjesec a ni otvaranje planetarnog prostora znanstveno-industrijskim razvojem neće čovječanstvu omogućiti nove životne prostore. Taj plan – to danas znamo – bio je pogrešno proračunat. Ali doći će jednom jedan slikar koji će nam naslikati svijet kao sliku, svijet koji će čitavo čovječanstvo brižno primiti u svoje prostore.

Mogućnost da zamišljam prostor slike kao stvarno nastanjiv temelji se na razvoju poimanja slika od prve njihove pojave do danas. Mislimi prostor slike kao životni prostor – to mogu zahvaliti dostignućima u poimanju slika od srednjeg vijeka do danas. Stoga je poželjno, makar to i ne može biti potpuno, da te stadije ovdje kratko spomenem. Pristup slici važan je termin koji treba ukratko obrazložiti u povodu osvrta na poimanje prostora slike u proteklom epohama.

Mozaici Ravenne, ta vrlo rana kršćanska forma umjetnosti, pokazuju

nam nenarušen sklad, moglo bi se čak reći i zamjenjivost prostora slike prostorom arhitekture u kojemu se slike nalaze. Izgrađeni prostor uveden je u odnose slikovne tvorbe. Stoga figure na nasuprotnim zidovima uistinu stoje jedna nasuprot drugoj, a Bog Otac predložen na svodu gleda uistinu prema sceni dolje. Tisuću pogleda krstari prostorom, pa je i svatko prisutan uveden u sliku, dio je te slikovne tvorbe svijeta.

Na narednom stupnju, u srednjovjekovnim oltarima, osnova slike reducira se na ograničeno polje. Prostor slike, onaj prostor u kojem predloženo izlazi na vidjelo, postao je zlatna pozadina. Figure se kreću u sjaju refleksa sunca, sasvim su okružene onostranom skupocjenošću. Prostor slike ovdje je uzvišena transcendentna sfera.

Razvoj centralne perspektive u renesansi oblikovao je iskustveni prostor sagledljiv sa distance. Ta perspektiva podređuje prostor imaginarnom oku promatrača, nekom očistu. Gledanje je na osnovi znanstvenog postupka upojedinačeno i izolirano u jednom oku, prostor postaje za svijest pristupačan i sagledljiv konstrukt. Promatrač apsolutno ostvaruje vlastito iskustvo prostora.

Uvođenjem pokreta u promatranje prostora renesanse dodaje se slika-ma 20. stoljeća uz prostorne koordinate i ona četvrta – vrijeme. To je daljnji korak k našem individualnom slobodnom iskustvu i daljnji odmak od metafizičkog pogleda, a što snažno dolazi do izražaja u slikama našeg stoljeća. Pokret individuum, njegova sloboda da se kreće ovamo i onamo, poštuje se više negoli vječni i nepromjenljivi, pobožni pogled na ustaljenu sliku Božju koja je tako velika da pred njom možemo zanemariti naš mali radijus pokreta što se odjednom čini smiješno nedostatnim.

Razvoj razumijevanja slike, kako danas učimo, imao je dakle za pretpostavku odbacivanje te nesagledive Veličine – prisutnosti Boga. Pokret koji je uveden u slike na početku ovog stoljeća u međuvremenu je zahvatio i same slike. Slike su postale pokretnije, kruže kao sateliti oko zemaljske kugle od jedne do druge izložbe. Ni s ovdje predloženim nije drukčije. Ta pokretljivost slika, njihova bezdomnost, postala je bitna pretpostavka za njihovo prezentiranje sve brojnijoj publici. Pokretljivost, pomičnost, učinila je međutim slike i toliko raspoloživima da ih mi neprekidno grupiramo u uvijek novim suodnosima. Postale su objekti međusobne komparacije. To je ona ista raspoloživost objekata koja se javlja i u jezičnom ophođenju sa slikama.

Slike su postale objekti poimanja, mi ih podređujemo pojmovima koji su im oduzeli karakter očitovanja. Time mislim da one više ne očituju, ne otvaraju nikakav prostor. Slikani prostor kao doživljajni prostor, kao životni prostor, ne može biti *objektom* našeg poimanja. Takvim prostorom mi smo prije zahvaćeni. On nam se otvara – mi uranjamo u njega.

Spoznavajući slikanog prostora, opažanje toga punog obećanja životno-doživljajnog-prostora, bitna je pretpostavka za onaj evolucionarni korak koji se u ljudskoj povijesti doduše već najavio pojavom slike, ali

još nije proveden. Stoga mi i stojimo na pragu. Povijest slika, »povijest umjetnosti«, opis je pripreme za prelazak u sliku. U usporedbi s razdobljem koje obuhvaća povijest čitavog našeg razvoja, povijest umjetnosti gotovo da je neznatno vrijeme. Ona opisuje zadržavanje daha pred nagli prelazak u sliku, onaj kratki moment kada se svi mišići napinju pred odlučnim pokretom.

Mogućnost da stupimo u sliku, da u njima nestanemo, već se sluti. Ona je već ostvarena kod manjeg broja pojedinaca. Oni su postali slika, ali to još nije slikotvorstvo svih. Slikotvorstvo u najdoslovnijem smislu riječi, zamišljeno u najvećem opsegu, omogućuje nam da naslutimo što se misli unutar stapanja svih u sliku. Mjesto tog slikotvorstva – prostor slike – nije fizički mjerljivo i nije koordinatama odrediv volumen. To o čemu govorim nije slikovni prostor perspektive. Ono što počiva u prostoru slike najtočnije se može naći u riječi *Dubina*. Dubina slike. Dubina slike jest širina luka koji se napinje između površine naslikane slike i mjesta na koje upućuje njezina naslikana dubina. Prostor slike izlazi iz dubine koja se stvara između površine slike i onoga što na njoj dolazi na vidjelo. To je ona dubina između unutrašnjeg i vanjskog. Iza boje koja skriva obraća nam se razotkriti smisao. U tom razotkrivanju otvara se prostor slike. Naslikani s najdubljim smislom, nastaju najširi prostori slike. Tvorba slike, slikanje – to je poduzimanje mjere na toj dubini. Slika je poduzimanje mjere, slika je mjera. Koje dimenzije obuhvaća ta mjera? Za što je slika mjerilo? Ona mjeri svijetlu širinu između boje i njezina značenja, zagonetni razmak između znaka i njegova smisla. Slika odmjerava prostor od zemlje do oblaka. Ona je mjera za bolnu udaljenost između čovjeka i njegova božanskog porijekla.

Pri primjeravanju neba i zemlje slike označuju jedno mjesto. Slutnjom ugledano, u daljini naslućeno – vraća se u mjesto slike kao istinita mjera. Ta se mjera očituje kao vidljivost. Vidljivost je rezultat poduzimanja mjere. Slike su stoga naprosto vidljivo, one su izuzetno mjesto na koje se spustila vidljivost.

No, kako se stupa u mjesto slike, kako se dopijeva u tu zonu punu vidljivosti? Mi moramo postati slični slikama. Moramo i sami, poput slika, postati vidljivi, moramo se pokazati da bismo našli pristup njima. Ja stojim ovdje pred vama, poštovana publiko, i govorim vam ispunjen svim tim slikama. One me slušaju i gledaju me. U tom velikom licu vidim vaše okupljene poglede i postajem svjestan svoga marljivog govora i pokazivanja pred tako mnogo ljudi. Zastidio sam se i zacrvenio. Da, to crvenilo je mjera za onu širinu između punine unutarnjeg značenja i puke vanjske pojave, to je mjera za dubinu između našeg skrovi-tog tijela i u njemu razotkritog smisla. Zacrveniti se – to je naša mjerodavna vidljivost. Zacrvenjeli pred spoznajom svoje dubine, postajemo vidljivi kao i slike, i dobivamo dopuštenje za pristup u njihove prostore. Uzevši mjeru u sebi, stupamo u naše *pri-mjerene* životne prostore, u slike.

Prijevod: Blaženka Perica